

WANKIJFF
HIÄRNE, URBAN

**En kort anledning till åtskillige malm-
och bergarters, mineraliers växters, och
jordslags, samt flere sällsamme tings
effterspöriande och angifwande, effter
Kongl. May :tz allernådigste behag ...**

Stockholm
1694

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken. EOD erbjuder åtkomst till digitaliserade dokument enbart för personlig, icke-kommersiell användning. För annan användning vänligen kontakta biblioteket.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.
Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu>

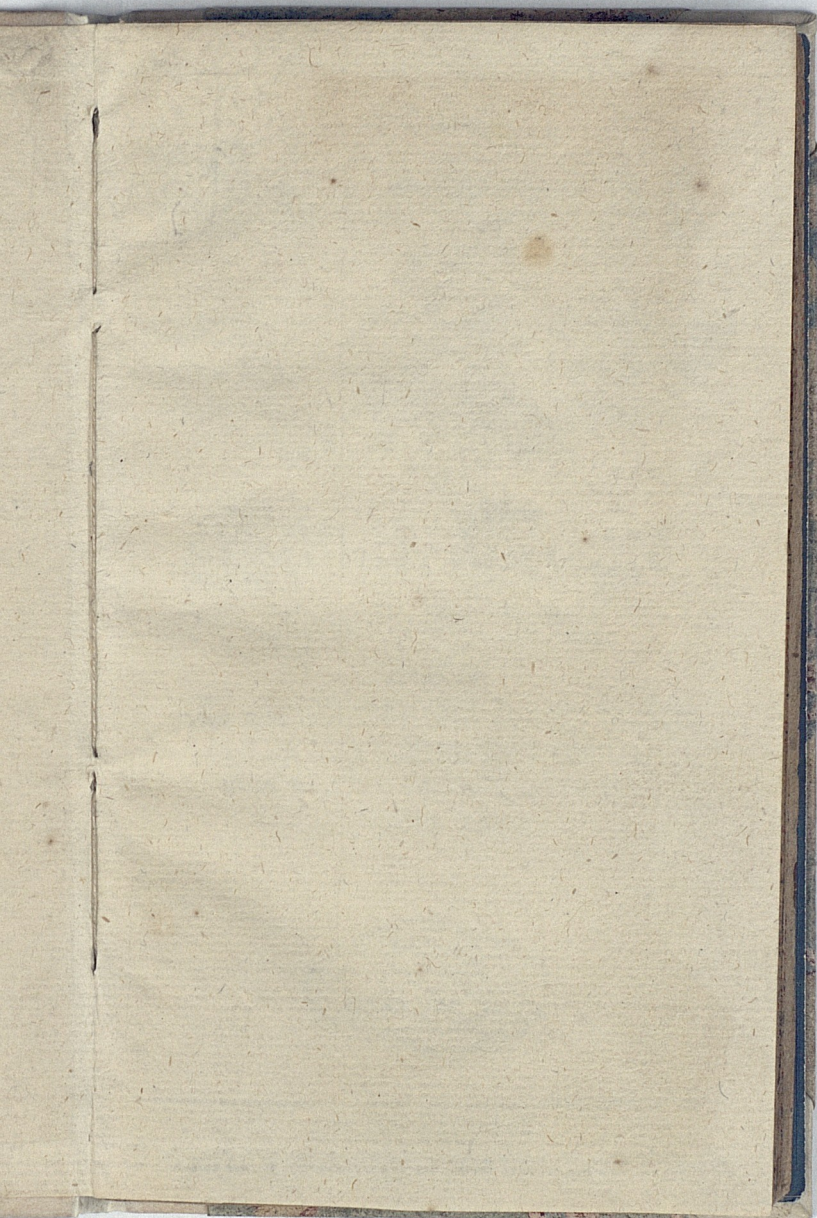
Dr. Saml.

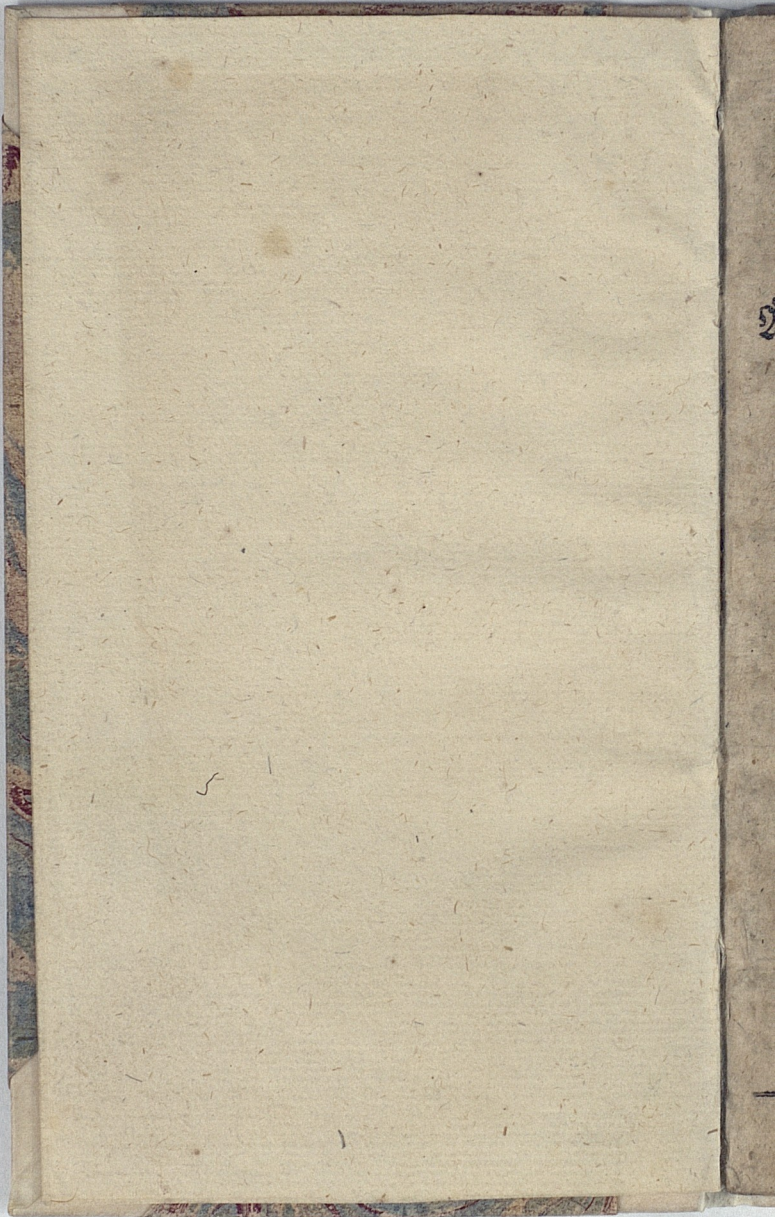
För 1700

Nat. vet.

F1700

2729

En kort

Reledning

Till

Uthskillige Malm- och Berg-Arter/
Mineraliers, Wårter och Jordeslags/
sampt flere sällsamme Tings efterspörs
lande och angifwande/

Effter

Kongl. May:z

Allernådigste Behag

Stått till

Alla uti Riket / som kunna hafwa
Lust at låta i Dagzliuset komma/
hwad som i hwar och en Ort kan finnas.

ANNO 1694.

ELDERHDEM

Tryckt uti K. Boktryckerijet / hos Sal. Wankhs Andia;

Bewågne Läsare !

Det hafwa äthskillige wittre
Män/ ick allenast Swenske/
tan och Främmande warit i
den Meningen/ at här i Nord en
under och ibland de skarpa Hällebergen
skulle Naturen många härliga ting och
märckwürdige saker hafwa fördoldt/hwil-
ka af de okunnige listet ochtrades/ och emä-
dan så eller inga finnes/som sigh der om
bekymbrade/woro sådant i stadig Tysto
fördolt och begrafwit. At denne deras
gifsning intet haar slagit feelt/hafwa när-
warande tijder effter handen ju längre ju
mehr wißi/så at wij för Sgonen och un-
der Fötterna funnit / det som med stoor
Möda ifrån siärmeste Orter måste för-
skaffas : Såsom till Exempel allehanda
Marmor/Jaspis/Cristaller/Pärlor/Gra-
nater/Topazer/Agat/ Porphyr/Prober-
estnar/Magneter och mera sådant/ till at
förbija många arter aff härlige Växter/
Djur/ Mineralier, Hälso/Watn/ &c. som

figh nu smänningom nyppat. Derjempte
har man blifwit warse många underlige
och märckwürdige Ting / som tillförene
lijtet äro anjade / men lijkwäl äro mehra
wärde än at förtigas och wanwyrdas /
warandes nu mehra Weriden öfwermåts
ton hugfält och idlesam / på allehanda sätt
at utspana Naturens Lönligheter. Det
är wäl icke utan / at i forna tijder en eller
ännan warit / som sig mycket och med stoor
Nithyggiän beslijtat sljkt effterleta / intet
sparandes hwarcken Arbete eller Omkost-
nat. Bland dem Olaus Magnus för meer
än halftannat hundrade Åhr till äfwen-
tyrs den förste warit / som här och där i
Rijket kringresandes / alt med noga sljkt
har uppsökt och effterfrägat / och det han
funnit och förfarit / latit allmänt wara
kunnigt. Kongl. Bergz Collegium haär
och ifrån första Början allareda för 40/
50 eller flere Åhr sedan och alt jemt brukat
ätskillige Medel till de förborgade Berg-
arters opfinnande / förutan det som en eller
ännanenskylt där till har kunnat hielpa. Men
såsom den Allmänna wärldzlöfheten myc-
ket försummat / mycket ock så de förra tij-
der med andra Syflor förwicklat; Alltså
shnes såsom Gudh och Natureu fast alt-
sammans till Hans Kongl. Maj:ts
wår

twår allernådigste Konungs Tijd och
Regemente spart / och då först maktigen
welat yttra Rijsens förborgade goda / och
öpnar dess Skattkammrar : Warandes
märckeligt / at ifrån Hans Kongl. M:ts
förste Regements Åhr / alt ju längre ju
mera blifwit oppenbart / och Folcket sigh
der om flitigare än någonsin tillförne
winnlagt. På det nu sådant måtte nåå de-
sse förre Framgång / har man tyckt wara
den närmaste Vägen at uppställa några
Puncter frågewijs / på det hwar och en
måtte weta hwad them tienar / at upspa-
na och låta i Daghuset komma. Swilke
Frågor man tänckt kring heela Rijsket / så
wöl i hela Sverige / som Storfurstendö-
met Finland / och med det samma i Hertig-
dömen Est. Lif. och Ingermanland til alla
Herrar General Gouverneurer, Gouverneurer
oc Landshöfdingar / samt betiente i Landet
oc i Städerna. Item de Herrar Biskopar / Su-
perintendenter, Probster och Kyrekioher-
dar / jempte deras underhafswande af det
Andelige Ståndet / at sådant måtte all-
mänt kunnogt blifwa / och wenige Man
hafwa sig det till Effterrättelse / kunnandes
det de få weta / sina Förmån der om för-
ståndiga / som sådant wiidare behagade
Kongl. Bergz Collegio notificera, Skolandes
alle

alle de som härutinnan sin flit icke sparat/
men ett eller annat där til underhulpit/på
sin Ort med wederbörligit Beröm. ihog-
kommas/ i den beskriwelsen/derest alla så-
dana ting blifwa ihopsamlade/oc i Trycket
utgifne. Och der något erkläckeligt oc sär-
deles nyttigt woro opfunnit/ skola de som
det hafwa rögt/ med en hederlig och skäl-
lig Belönig/ effter Saksens Wårde blifwa i-
hugkomne. Doch lemnas den Påminnel-
sen/ at det omständeligare och förwist be-
rättas/ som man förwisso weet / och intet
Twiswel är om; Men der man icke haar
så noga Kunskap/ ännu granneligen eff-
terspörrier / och less i medler tijd så mycket
som kunnigt eller troligt är / låter weta.
Och såsom härutinnan hwar och en beflit-
tar sig Högstberrite Hans Kongl. M:ts
Allernådigste Wålbehag i underdånigheet
tillfyllest gjöra / och sitt eget Fosterlandz
Lustre och Heder derigenom befordra: Så
skall hwar och en i snunerheet med weders-
börlig Tacksamheet bemötas/förblifwan-
des alltid hwar och en särskilt / medh all
skyldig Wördnad/Heder/Tienst och Wån-
skap städze tilgifwen och förbunden.

Urban Hiärne.

Förste Delen.

Om alt det som till *Regnum Minerale*
Fån lända.

1. Floct/ Om Watn.

1. Fr. **W**M der finnes någorstädes warmt
Watn springa utur Jorden/ som är
rätt naturligen hett / soft än i ringa
Quantitet, at man kunde hafwa någon Förhoppning
till warma Bad? Lofwas den som det fån angifwa 100
Daler Söfwermynt.

2. Om allehanda Watn som någon annor Bes-
kaffenheet kunna hafwa än andra gemena Watn/
antiingen till Smaak/ Särge eller Lucht/etc. Och om
Hälsorwatn finnes / de der aff Försärenheten äro
befundne at bota swäre Siukdomar/ och icke medh
blotta Gall. Äpple proberade/ tv sådana Jernachtiga
Watn finnas allestädz.

3. Förgiftige Watn / hwar aff Boskopen som
der ff dricka/ siukna eller döb / och hwar orsak där
till Tyckes wara/ antingen *Victriol*, *arsenicum*, *Kalck*
eller annat *Corrosiv*?

4. Om Watn som ströma långt under Jorden/
för än de uthbrisla/ som i Engelland och några andra
Orter äro/ at Strömar och Floder många Mijt under Jor-
den flyta / och Hr Affessoren **Rosenmöller** berättar
wara funnit i Ingermanland.

5. Om någorstädes finnes Källor / som betyda
torre eller wåta Åhr/ Hunger/ dyrr Tijd/ Krig el-
ler annan Olycka? såsom wid Nykypria i Östergöth-
land finnes en sådan Hungerkälla/ och mångestädes i En-
gelland/ och som *Motata* förmenas med bes stadnande be-
tyda.

6. Om Källor som fullkomligen behålla sitt
jämnna

fämma och liffa spräng/ utan något Watns förmins-
skande / så wäl i de aldratorraste Åhr/ [som i förs-
ledne åhret 1693] som i de regnachtige och wåta?

7. Om någorstädes finnes sådana Watn/dereft-
ingen Bottn finnes/ icke allenast i Siögar (såsom man
förwilt will föregifwa / at i Wetteren under Åmbergs wä-
stra Wäggen ännu aldrigh Bottn är funnen) utan och i
små Insiögar eller Pölar/ (såsom i Wåstergjötland säwes
wara uti den hwilka och swarta Pölen.)

8. Om der finnes någon Pöhl/ Brunn/ Insiö
eller annan Ort/ dijt i Regnwäder alt Watn löper/
och lifswäl intet Uthlopp finnes/ såsom i Ingerman-
land/ uti en Ort de kalla Kurimus/ der alt Watn lika som
upplufes/ och ingenstädes synes uthkomma?

9. Om Watn/ de der Ombytelse aff Wäderles-
sen betyda.

10. Om Siögar som öfwerwårte äro? såsom
uti Rissland säwes wara en Siö / dereft så öfwerwårt är/
at man kan stå Höb / och derunder diupa Watret och Si-
flar nti: Eller Siögar med dubbel Bottn bewur-
ne/ at Fiskarna sigh därunder hålla och intet medh
Hoot och Wåat kunna fångas / som i Jemptland/
Swilken Sal. Drakenstierne genom särdeles Fyrwårde-
rij här oprijswit.

11. Om icke Siögar finnas/dereft genom underjors-
dißt Wäder opstiger/ antingen Storm eller Bul-
ter/ uthan någon synlig Blåst eller Stormwäder ;
eller låta/tiuta och dundra eller dohna / sem wedh
Wetteren plågar skee ; Eller ock spreuta Watnet
opp som Wattufonster/ såsom någorstädes uti Näs-
laren är skedt/ så ock uti Wetteren: Eller at Wate-
net blije aff sigh sielstt grumligt och blackt/ som i
Schweiz offta skönies?

12. Om Watn finnes/ som i wissa tijder på
Åhret opspringa och åter särdeles tijder återwända?

13. Petrificerande Watn : Om Watnet uti dess rinnande öfwerdrager Jorden/ Stenar eller Gräs midh någon stenachtig Materia eller | petrificera de Ting som fastas uti dem ?

14. Om Watn/ som finnes på ganiska höga Orter/ så at de ingen högd öfwer sig hafwa / och icke kunna bewiisas aff Regnwatn förorsakade eller förökte? Sådana kunna i Giallen offta finnas.

15. Om Hafwet/ hwad i dess strömande/ Grundar / Bottn och andra Beskaffenheter kan wara märckwärdigt / eller hwad det plågar för sällsynthe slag eller Brak i Stranderne upwäckia ?

II. 31. Om Jord och Landskap i gemeen.

1. Om man någorstädes har haft det ringesse Zeckn af Jordbåning/ (N B. berättas wara hörd i Wärmeland och några andra Orter.)

2. Om Jorden någorstädes är infallen/ och förwandlat till Sid/ som i Italien/ Hispanien och andre Orter mycket plågar ssee.

3. Om man seer uti andre Orter i Sverige/ Fin = Est och Liffland/ etc. så wara skedt som här i Wpland/ och i Närike i Wiby Sochn uti Kongz = Walby/ at Jorden sig med Torff och alla till någre Allnars Längd och bredd har opkastat/ det icke 20 eller flere Karlar hint gödra / och en stor Graff effier sig lemnat.

4. Om man här eller där finner små Kreekar och ringar uti Gräset på Märckenne / hwilke aff gemene Mannen kallas Elfwedankar/ eller Elfwes = Wågar/ hwar til kunna finnas andre Orsaker / än at Elfwerna där skulle banka.

2. Om stora och höga Berg/ och hwad der kunna wara märckwärdigt.

6. Om Berg finnes/ derest Wäder blås utur
Jorden/ (*Cryptis Aolica*) sådana som i Italien och
Engelland ofta finnes.

7. Om Berg finnes som aldraöfwerst på Kula
len hålla diupa och Giffrika Siögar/ som iagh på
Rutesfjällen wid Häriodahlen och nar Wiglen äth Dorge
haar sedt/ så at des Språng och Bprinnesse intet aff nå-
gon höge Ort kunde förorsakas/ antingen medelst tillsp-
tande Regn/ Klår/ Snö eller annat sådant.

8. Om man har funnit något Berg skulle haf-
wa fallit öfwerända / eller elliest sikh förminskat/
som man om Hundeborget i Wästergjötland wil berätta.

9. Om Berg/ som uti sina Gruffter och *cauites*
eer stoort Watern eller Siögar hålla? som man i
Tyskland/ Schweiz och Italien oftast seer.

10. Om der finnes Berg/ som i wissa tijder nå-
gon Heta/hedig Bränna eller Witterung/ och ut-
ryskande hafwa/ som märckelig wore.

11. Om man förmårekte at några Orter aff
Jorden sikh i Längden uphögd / eller och sänckt/
som man i Engelland gjörligen har förmärkt / at store
Trakter sig till någre Ålms Högd har uphögt eller sun-
kit/ så at Jorden intet synes vara så stadig i sin Omkrög
eller Skorpa/ som man för detta har trodt.

12. Om icke många Orter nu mera äro torres/
som tillförne warit diupa Kiår; och om icke nu Ån-
giar äro/ derest tillförenne Siögar warit? Som
man finner i Bagga wara sedt / och widh Jäder i Söder-
manland; förutan det som Herr Profelot Rudbeck om
gambla Upsala har skrifwit.

13. Om icke nu öro Skogar/ eller ofruchtsams
mer Moo eller och Sand / derest tillförenne Åker
och god Swartmylla warit/ eller Fruchtsam Jord/
& vice versa.

14. Om *Stratis Terra*, det är/ huru Jorden
Schichtwijs och hwarfmetahls medh sina Orter på
åth

Åtskillige ställen är beskaffat / så djupt man har
 funnat sänckia : Swar om Brungråsware weta
 bästa Bsted ? Till Exempel : I Amsterdan effter
 Varenii Berättelst groffs en Brunn till 232 Foot djup/
 bereft underlige Schichter finnes aff Trågårdsmull/Bren-
 torff / Blåtleer / Sand / åter Jord och Leer/hwitt Gruus/
 torr Jord/grumlot Jord/ Sand/ Leer/ Sand/ Sand medh
 Snåtor blandat/entlig en Leerbotten aff 102 Foot / sidst
 Gruus 31. Foot/der de oc stadnade ; Item den curieuse
 Swarff i Mansfält/ aff särskitte Urter / hastwandes hwart
 och ett sitt eget Dampf; äfwen så mångastådes i Engel-
 land. Om Ingermanländske Stratis haer Herr Assello-
 ren Rosenmöller en artig och nått Beskriffning al-
 laredan inqiswit.

15. Om man någonsin haer hindt genom Håls
 lebergen/ som förmenes wara skedd i Ahwed: och
 Nedersberg; Gruwor / och i gamla Grufwor i
 Lyfland effter några Berg-Chronikors berättelse;
 att man ändtligen haer aldranederst i Botten råkat på
 grant Sand/ (Driff eller Dwiåsand) bereft man med de
 aldralångsta Stänger intet haer råkat något Botten / som
 har funnat emoottaga.

16. Om Plakar / Backar eller Maref synes/
 som sunckit hafwa med Tjden/ och Dalar åter igen
 uphögde och fyllte ?

17. Om Flottholmar finnes/ och om deras Bes-
 skaffenheet.

Tempte mycket annat som man icke blinnet upräkna/ och
 less wårdt är at upteknas / särdeles det som intet offta för-
 rekommer.

III. Om Mull / och Jord-Arter.

1. Om Swartmyllans högd i åtskillige Plaker.
2. Om Torff till brännande tjänlig/sådan som
 i Holland.
3. Om allehanda slags Leera/ hwijt/ gool/
 grön/

grön/röd/ brun/ blå/ etc. Hwiltleran i synner-
heet / som kunde i stället för det Franska Leeret
brukas.

4. Om Eldfast Leer/ hwilket så proberas, at dhet
först torckas/ sedan sättes för Smedieåffian och blåst
i Elden: håller det utan at smälta/ är godt till Deglar/
Sterfwo/ Mufflar och Wåffingwård/ och skall sin Zin-
nare mål löna.

5. Om fin Leera/ som är heel utan Sand/ och
som ett stycke Salg i Munnen/ (sådan som i Nes-
derånge här i Uppland) lijka af hwad Särge det
wore/ som är en fin Bolus, eller en sannskyllig Terra
Sigillata.

Om Rödlera eller Bolus, sådan som finnes i Das-
larne. Mig är en särdeles Art öfwerflödat af Hans Hög-
wördigheet H: Biskopen Doctor P. BÄNÖ/ som tagen
är wid den Ryska Gränken.

7. Om Marck eller Jordmång (marga) nå-
gorstädes finnes/ som god wore till at göda Åkrar
med/ i Tyskland mycket gemeen; och om icke den
hwiltlette Jorden / som under någre Sissländske/
Gottländske eller Dagöds Kalkberg gråstwes/ skulle
göra samma gagn/ hwilket at troo mig åthstillige Om-
ständigheter wid Hauden gifwa.

8. Hwilt och swart Krijta

9. Bleke eller Kalef i Slöbottnar eller Morast/
finnes i Zenteland och wid Amberg ett slags snöhwitt.

10. Ochra är mångstädes gool eller Mörckgool.
Om den Mustfärgade / som kallas Umbra, och så
kunde finnas.

11. Om någorstädes finnes Jord/ som lyser/ när
man det rjstwer i Mörckret.

12. Tripel. 13. Klådemakare Jord / Terra
Fulvum.

14. Röd Mull/ som den Engellska Jorden.
Sådant har jag i Tempte. och Helsingeland sedt.

Sedan andra Arter aff Mull och Jord/ som annan Jord intet likt är/ och i sina Egenfager andra Beskaffenheter hafwer än den gemena.

IV. Om Gråberg/ och andra slags Berg/ Sand.

1. Om något nytt Berg sig yppat/ berest inga tillförne warit.

2. Om stora Caverner eller Hohl i Bergen/ och hwad där uti finnes.

3. Om uti Bergbrutande eller sprängande har funnits någre fremmande Materier som i andra Länder/ nembl. Tråå/ Been/ Leer/ eller andre sådana Heterogenea som offta i Kalkbergen plågar synas.

4. Om Kalk/ och aff hwad slags Stenar den brännes.

5. Om Gips Stenar/ som mångeståd; finnes/ och doch icke återkännes/ äre åtskillige slags. Dhen bästa är som groffi Säcker/ eller elliest sådana skimrande Korn uti/ somblige långstrimota som Jis om Wåhren och låter bränna sig nästan som Kalk.

6. Flinta/ allehanda slag.

7. Sand/ hwijs/ swart och röd. Bäst och nyttigast är den klara/ reena och hwijsa Sanden/ som intet är Mullig.

8. Swart och fin Sand plågar finnas i Floder/ Siögar och Stömmar / hållandes Jern; men i Tyskland wid somblige Orter Gull / som widh Schwarzka/ Elben och Rheinströmmen/ etc.

9. Elliest är en Art fin Sand/ Jorne Sand kallat/

Kallat/ som Giutare plåga bruka till forma medh/
berättes vara funnen i Skåne. Uchstillige vackra
Arter aff Sand har H:r Landtrichter WLM:
BERG ifrå Liffland nyligen hijt öfverfändt.

V. Om allahanda gemena Stenar.

1. Sandstenen hurudan han finnes/ aff hwad
Färga / grann eller groff grymig/ hwijt / röd eller
gråachtig/ och om Qwarstenar aff dem kunna gös-
ras/ eller om de duga till Byggningar?

2. Om Grålle Steen sådan som till Madug-
nar behöfues/ hurudana de äro/ och huru de finnas
eller brytas.

3. Sammalunda om Piipstenen/ och des Bes-
kaffenheet.

4. Om Glijpstenar/ Zenar och mera sådant/
om der äro Granngrynige / som i Dalarne / eller
gröfse som i Roslagen.

5. Om man i Sandstenar har funnit lefwandes
Diur/såsom Hdlor/ Groder/etc. Sådant som i Eng-
gelland och i Sachsen/ sampt flera Orter har fun-
nits mitt i Stenen?

6. Om Telgstenen som till Byggnad tienar/
såsom i Gottland/ Råglan Amberg och annorstä-
des finnes/ och aff hwad beskaffenheet dhe äro?
Sändes ock lijtet Prof.

7. Ibland Telgstenar och andra sådana Byggs-
ningstenars fogar / plågar finnas en blöt Materia,
hwijt/ grå eller bruun / lijka som halfförckat Leer/
hårdare eller blötare/kallas Steenmarg eller Libo-
marga, Medulla Lapidis och till Låfedomar nyttigt;
Sofes med flit der effter.

8. Om Gråsteen eller elliest ordinarie For dsteem
hurudan den på alla Orter finnes? Till Exempel:

I Heriodablen finnes intet annat än kalk- och hornachtig. I Jemteland finnes med annor slags Färga/ smurlewis coagulerade, lika som den stora Stenen för detta i Jordan hade varit en Wättska / eller äth minstone mycket blöot. Uter sombligstads grann/ sombligstadsz grof kornige. Här i Upland grofgrönige medh qwarz och små svart Kattegulls glitter uti/ hwiit eller rödachtig/ stundom swarta och täta. Hvilken Observation mehra har at betyda / än man i forstone kunde troo.

9. Om Eldfast Steen/ som i Elden intet spricker / Sådän gräfwes i Fahlun och Luiknarsburg/ och duga till Smältugnar.

10. Om Hellebergs Arten/ eller sielfwa Berget/ om det är grant eller grofgrönigt/ heelt eller mycket flyftigt (tecken till Metaller) Sand- eller Kattegullachtigt/ eller ock Hornart/ såsom i heela Fiälken emellan Sverige och Norrige. Wåra Gråbårg i Up- och Södermandland/ etc. äro såsom de gemena Gråstenar/ förbandade medh qwarz/ Kattglimmer/ Sandsteen/ mäst hwiitgrå/ stundom ljetet rödachtiga/ etc.

11. Sielffräkten eller Sielffätstenen/ som sig sielf genom witterung eller Bråna förtärer/ såsom här i Stockholm å Södermalms sidan och i heela Lören mycket finnes (i Finland kallas Kapakivi/ i det at heela Berget faller aff och witrar sonder/ lika såsom Mäst) aff hwad Beskaffenheet det på hwar och en ort kan wara/ och om sådane på Kaleberg observeras? I Finland säges at Mullen som aff sådan Steen qwarblifwer / är dugelig at såå Spanmål uti/ om sådant aff Jorfarenheeten finnes sant wara?

12. Om Klapur och des art. Somblige aff dem sonderlagne hålla Cristaller och andra skinnande stentar / såsom i Brunckbergz Klapur offta finnes. Under tiden hålla de och något Metall i sig.

13. Om man i Utrar / derest Klapurstenen är utplåcat / och Marcken deraff reengjord / icke med tiden och längden finner / at sådana Stentar i Jordan å nu genereras? såsom de som sina Låcter i

Sabina rensat hafwa/ genom långlig förfarenhet weta berättta.

14. Hwijt och genomskijnlig Klapur eller Kiesel/ hwar den finnes? Såsom wid Wetterstranden och Låten i Östergötland/ etc. är till åtskillig ting dugelig: ju finare och klarare / ju bättre.

15. Om Klapur något underhielper till Åkrens feuchtsamhet? Som en part meena / at fast än Halmen där aff blijr mindre / troo de at Åken der igenom wärmes: hwilket de som sådan Åker bruka / särdeles i Sösel / igenom förfarenheeten bäst lära weta.

16. Hijt kommer och Qwartz / som nästan allestädes i Bergen finnes: den alldrasfineste och reaste är den bästa.

VI. Om allehanda nnyttiga Gemena Stenar.

1. Talkachtige Stenar äro de / som see uth/ lijka som Horn eller Håstehoswar/ och så tätta/ hålla i Elden. Finnas i Sverige mångestädz. Sees effter allehanda sådana slag / och såndas proff. Det hwiltta slager är det bästa / de andra äro ey heller till förfastandes. Mångestädz i Bergslaget göra de Wafungzpipor aff det swarta eller mörckgrachtige Talkberget / och kalla det Pipsteen.

2. Om icke sådane Stenar finnas / som man kan tällia / swarstoa eller ståra med Knijff / tätta som Ost; Sådan som wid Handöl i Jemteland under Snasa högar brytes / och de kalla Tålgsteen. Nyligen och så aff Herr J. Scheffer utur Wärmeland östwersänd / något mörckare men mycket fastare och tätare. Nästan sådan art aff Stenar / doch flisachtige finnes i nya Rymningz Gruftwan i Xuulhö Sochn / som nu är insfallen / så och i Serpenberget / etc.

3. Hornsteen / som elliest finnes mindre eller större? Såsom den edfast är / altijd till något dugelig. Äff sådan är hela Periodalen full.

4. **Talk** och **Kattegull** finnes mångestädz / doch merendeels onyttigt / emedan det så smått brutes. Sökes effter at få dem i stora slagor / eller och något fetare.

5. **Griffwersteen** säges wara i **Oland**. Finnes ock i **Helleforsen** / men något tiock och obeqvämt. Berättes hwarest de finnas / och huru tunt man dem kan klyfwa.

6. Om någotstädz finnes **Probeersteen**. Så dan war mig intet längesedan tämlig fin och god aff **Hr Alfeld**. **Aron Silfwerparre** gifwen / på hans Ägor i **Wäla** bruten. Finnes och i **Jemteland**. Är en swars fin och gansta tät steen / elliest ruggot / men när man honom polerar, tager moot metallen, som påströkes. Sägdes och finnas i stor myckenhet på en **Holma** utan för **Jacobstad** i **Östherbota**.

7. **Allehanda Marmor**. **Swijt** och **grönsprängt** finnes wäl ättskellig städz / doch intet sönnerlig fin. I **Erizberg** är en skönare art / med röda **Purpurfäklar**. Sökes effter det som fint är / och serdres det swarta / snöhwijta eller aff både färgor isprängde.

8. **Toorwiggen** och **Dunderstenen** / och om någon kunde wara till / som weet förwisso at berättat och witna / at någon sådan **Steen** uti **dundra** de är **nederlagen** / i **Berg** / **Marck** eller **Tråå** ; Hwar om mycket twisslas.

9. **Gorstenar** **luchta** rätt som förbrändt **salt** / **suur** **Gist** / där om förre är talat.

10. **Woienssteen** **luchtandes** som **Wiolet** : Den röda finnes nog wid **Salberget** / och när wid **Stoaholm** / doch är den **luchten** aff en **röd** **subtil** **röd** **Wosa** / som sätter sig där uppå. Den rätta **Wioistenen** **luchtar** all igenom.

11. **Osteocolla** / ellet **Beenbräksteen** : I **Kiiga** utan för **Lastadien** uti **Sanden** haer iag mycket **funnit** / men temlig **groff**.

11. Om Stenar genereras aff Stenar? hwar aff
Hr Affessor Brenner mig Relation och Prof gifwit.

12. Magneten eller Segelstenen / om den ana-
norstådes än i Kappland finnes / och huru den fine-
nes / brytes och winnes.

13. Swertie och Brynstenar / hwar aff såna-
des Prof wid tillfälle.

14. Smergel/en gulbrun/Jernachtig och tung
Steen/ hwar med man kan skära Glas.

15. Giuststenar/som till Måssingz Bruul fore-
dras/ och här til ifrån Francrike måst förskrifwas
kunna finnas till äfventyrs dereft man en hård / tät och
Eldfast Sandsteen bryter/ uthan klyffter / måst medh små
swartachtiga Gryn eller Korn uti.

VII. Om Stenar som hafwa någon sär- deles Figur.

Figur-Stenar / äro de som hafwa någor tings
Liktelse/ eller ogemen Form / såsom de Gumses
hornar i Gottland finnas uti Kalkstenar och Mala-
rickor wid Geddeholms Siöstranden/ Item Snee-
kor widh Düneströmmen i Kalkbrotet i Liffland :
sådana sällsamt ting plåga i Kalkberg finnas. Så
plåga ock hittas lijka som Been i Steenförwanda-
lade/ Item Gist/ Diurs delar/ Tandor/ Käfftor/ Ela-
phenbeen petrificerade. Allahanda Trää/ såsom
Mal/ Tall/ Eek// Ebenträä/ etc. Så finnes ock i De-
landz Gollstenar hwitachtiga piggas/ som halffmånar och
Spiut/ &c. repræsentera. I Jemteland seer man widh
Siögar/ särdeles kring Bröfsöön / allehånaa marmorera-
de/ hwijt- och swartfläckade stenar / &c.

Dropstenar formeras då Watnet droper/ såsom
Istappar; sådana plåga ock gemensliga finnas i
Kalk

Kalkberg/ eller Kalkachtiga Gruffter och Kulor.
Sändes Prof der aff.

Lapis Bronius. eller den stora Grode-Stenen/
seer uth rätt som en stoor och platt Knapp/ medh
ränder rundt omkring af 5. 6. eller flera Rader/
åro mycket nyttige/ om de kunde finnas.

VII. Om Stenar som man finner uti Diur/
eller elliest så förmenes/ och effter
Diur sina Namn hafwa.

1. Lofteen/ Grodesteen/ om någon den funnit?
finnes bägge bland Kalkbergen / eller på
Kalkachtig grund. Den förra är långlätt och spe-
kar sig äth ändan. Den senare *Bufomes*, är trinn/
grabruun och slät.

2. Kräfvetes Stenar som här till från andra
Orter inhämtas / effter de nu mycket stegras / så
kunde man wäl finna dem i myckenheet inrikes/
om de allenast wille giöra sikh någon Möda at
sambla dem. Kunnandes de få 6/ 7/ 8. eller 9. Dater
Kopp:mt för Skålpundet/ effter som de åro gode till. Dhe
bästa åro de som i Dammar och Åar finnas aff Kräfve-
tan sielff sålde.

3. Myrestenen/ som i Myrestackar finnas.

4. Pärlor/ hwarest de wancka/ huru de tagas/
och man någon wiß tijdh observerar, då dhe åro
bäst/ och hwad som i deras samblande måste tagas
i acht?

5. Om man icke i Hästar / Bostap / Går/
Swijn/ &c. har funnit Stenar? N. B. åro till Læ-
redom tjänlige.

6. Sammalunda och Swalksteen/ utur Swals-
ungar.

7. Orme

7. Ormstenen/ talas mycket om / som måst so-
nes vara Gabelachtigt / om någor der om kunde
hafwa kundskap?

8. Ornestenen är en Steen / som en annan
uti sig hafwer / och skallrar när man skakar honom.
Brukas och så uti Apotheken.

9. Elliest talas mycket om Wiipe - sampt an-
dra Foglars och Diurs Stenar: Beder flitligen
at de som derom någon kunskap hafwa / tåcktes
någon grundelig Underrättelse gifwa.

IX. Om Adla Stenar.

2. Om icke i höge Berg och der som skroflar
sig till groffgrå Sand / finnes några runda Ste-
nar, såsom Rötter / Böner / eller så stora som tyska
Ärter / hwijtachtige / uthan omkring som intorckade
Fiskblåsor / om när man slår dem sönder / så äro de
genomskijnande som Ijs eller Glaas.

2. I Bergen här och där upwurna Stenar /
lika som Swampar på Tråå / till Färgan som
sammanstryckte röda Hallon / och när man dhem
affslår / skillies åth som Grob i Soolblommor.

3. I Bergen så och Jordstenar sees effter / om
icke där finnes ränder och ådror / hwijtgrå / hwijt-
blå och rödbruna / doch igenomskijnande som Glas.

4. Effter sees uti Sidstranderne / om icke här
och där finnes Ljusgröna stenar såsom Glas.

5. Ibland Kiffelstenar finnes somblige klaras
doch ogenomskijnlige : bäst äro de som hafwa en
Färga såsom Daggmatkar / eller kiffa Färga så
som en Regnboga.

6. Nu låter sig finna uti Skrofwelstenar / be-
sonnera

sonnerlig i Jerngrufwor / såsom grönstijnande
Glas/ lijka som then glaseringen som löper uti
runda dräppar och taggar/på brädden aff Krukor
och Saat; Men det som sig förorsakar nff någon stark
Eld uti Tillmaktinaen/ duger intet.

7. Kan och i lijka måtto eftersees/ om icke här
och där uti och widh Jerngrufworna/ finnes lijka
som Himmelblå slag aff Naturen samman-
luppen/ som är så miukey/ at man med Knifwen
kan skafwa honom/ eller sylan medh en Sijl;
är han så hård at intet häfftar der uppå/ det är oduge-
ligt och en Järnslag.

9. Granater finnas ock/ offta så stora som Bals
nötter; Men skada är at thet medh Eld win-
nes och brytes / hwar aff dhett förderfwos.
Bäst wore med Bergsprängerij och skjutande / så blifwa
de heela/ och skule sigh så mycket bättre betala. Bör ock
märckias/ at de genomstijnande och ospråkne äre de bästa.

9. Christaller finnas offta här och där/ kallade aff
gemena Mannen Swenska Demanter. Bör tillsees
ora man dem finner heela/ klara och i store stycken/ då de
därföre skola få god skäl. Bör och wäl märckias Orten
där de upkomma/ hafwandes det något under sigh/ som
mehrä wärdt är. N. B. at somblige aff dem låta i Elden
bränna sig till Kalck/ och är det ett slags Gips/ som och
wäl lönte Mödan. Warandes den äthstidnaden emellan
bess och rätta Crystaller/ at hine kunna medh en Kniff
skafwas men Crystaller intet/ utan äro hårda så at de stå-
ra Glaas.

10. Ibland Crystaller finnes ock undertijden
gola och golbruna Taggar/ och sombligståd; för
sigh sielff/ de samma äro rödbruna eller som Pur-
purfärga/ hwilka stenar lösa tredubbelt mehra än
Crystaller.

Jaspis

11. Jaspis finnes ock offta i Bergen / uthi
stref och Gläckar ; såsom ock vächte Jaspis/
Ett sådant stref synes i ett Berg på andra sidan om
Dufwenås / och denne sidan om Baggens Står.
Derföre bör allestädes achtas / om man icke i
Berg och Stenar finner antingen röda/blå/gola/
gröna och svartbruna stref och Ädrar / doch icke
genomskjnlige / uthan allenast en finare och något
hårdare Materia än sielstra Gråberget eller de ge-
mena Stenar.

12. Finnes och Berg så hårde / at intet Jern
bister på dem / hwiilka och så äro till många ting
duglige. De bästa der aff äro Porphyr-Stenar/
rödachtige med hwiista Korn eller Bryn uti.

13. Det är en art aff Stenar fina och hög-
blå / medh små Gullädrar / Stiernor eller Punc-
ter uthi ; och åter ett annat slag / icke alldeles så
hård och så högh aff Färga eller Jblätt / och us-
tan sådana Puncter. Det förra / nembligen La-
zurstenen kan till mångahanda ting brukas ; men
det andra / *Lapis armenus*, allenast till Låfedom-
mar.

14. Om Marmor är tillsörenne mäldt. *Serpentin-
stein* är den hårdaste Marmor / grön och
svartspråklot / hwar af göres äthskillige Kårell/
Skålar / Begare / Mortlar / etc. som hijt söras i
från Saxen och försällias.

N. B. Det äro ännu många Arter aff ädla stenar/
som för des widlöftigheet icke kunna uprätnas. Nog är
at påminna / det att hwad som fint och wäl uthseer/
eller ellest en owanlig Lynde haer / optages och ett Prof-
bår af öfwersändes.

X. Om Metaller.

1. Om Gullmalm är söga Förhoppning/ at den skulle finnas så långt i kalla Norden. Eburuwal man ett eller annat forwist och sant föregiftwit. Och uansedt man offtast finner swart Sand / så dan nästan som wid Rheinströmmen / Schwarza/etc. wiskas / der aff de Gull smälta ; så är doch detta hoos of intet annat än blätta Järn/ som helt och hållet aff Magneten updrages/ såsom uti Norlanden/och i Färilla i Helsingeland. Doch lijkwäl kan ett Prof af sådan art hijt såndas/ wijsdare och nogare at probera/ om thet något ädla re Metall håller.

2. Om Silbermalmen är allenast det till at märckia/ at han här i Landet finnes mehrendels i sijne Kalckberg eller i Marmor/ och derförre bör å sådane Orter letas. Är fast mångehanda slag/ men hos of wanckar måst Glangmalm. Den med sijna Korn är gemenligen rikare / och intet alltid then bästa som måst glimmar.

3. Tenmalm/ är af åthskillige Former / haaren heel annan Skapnat och Färga än Tenestielff/ ju swartbrunare och tätare/ ju bättre/ kan af den ofkunnige och dwane swärligen igenkännas. Lofwas en anseentlig Hittelbönd åth de of opfinnare.

4. Blymalm är och så mycket nödig/och bör de man den idkesampt efterleta för de Nödwändigheet skull/Är mehrendels hos of en Glangmalm/ ju gröfre och större aff Färningar eller Korn/ ju rikare af Bly. Särdeles när han stryker uhr ett sijnt Kalckberg / då han plågar wara bättre artat och i streket längre *continuera*.

5. **Kopparmalm** är till sin uthwärtas Lynde
noggsampt bekant. Påminnes allena/ at offta framwij-
ses Swafwelkeß för Kopparmalm; der doch denne är
mycket grönachtigare.

6. **Jernmalm**/ är nu wäl bekant/ at man den
intet behöfwer widlöfftigt beskriwa. Och såsom
Malm mangstads smältes/ brukandes somblige små
Bagnar/ andre åter Leerformar neder i Jorden/etc. Begä-
res derfore *Information* 1. Om Malmens Beskaffenheet/
om det i de rum / derest det en gång är uthtagit / åter
med tiden tillwäxer. 2. Huru uti deß rostande och smäl-
tande *præcederas*. 3. Hwar till det måst användes.

8. **Effterspanas**/ om någon har funnit **Qwick-
silfwer**/ hwilket många berättat/ men fåa eller in-
ge bewiisa. Man formener at för wissa orsaker skull
det swårigen läras finnas. Doch ibland de åthskilliche
Lappländiske Bergarter som Högwälb. Herr Baron, Am-
miral och Landzhöfdingen HANS KEJZER mig föråh-
rat/ haar iag och så bekommit en lijten Stuff af Qwick-
silfwer Malm/ mycket skön och hög Färga; hwilket gif-
wer Anledning/ at ännu mehra aff samma slag där eller
annorstädes måtte finnas.

N. B. At samma Malm är röd och tung / rätt som ett
Cinnober derfore han och Bergz Cinnober blije fallat.

XI. Om halfwa Metaller/ eller Bergarter.

1. Sökes effter *Animonii* Malm/ är strålach-
tigh/ och seer uth som Jisen, om Wären / när
han går löds : stundom som en grosspissigh
Bly-Blanz/ stundom och lijf Jernmalm/ låtans
des sigh smälta i Elden / gifwandes en elaf stanc
i deß rostande. Lappland finnes ett slagh långstrij-
migt/grant och brunachtigt/ tämlig fint/ hållandes och så
något Bly; hwar aff wäl bemelte Herr Landzhöfdingen
KEJZER/ mig en heel Färing föråhrt / gifwandes detta

Anledning ån wijsare följa / såsom iag befförrehan hat
sådana slags stuffer/ brntne i Barmeland/ så ock i Terffis
sohn i Helsingeland.

2. *Wismuth* är här till dags/ så mycket mig
witterligt/ här ännu intet funnit. Haar en sådan
ort/ at han ganska lätteligen smälter widh Elden.
är stundom liuus/stundom mörkfachtig/ och giftwer
en sådan *Regulum* nästan som *Spekglas* eller
mörkt *Teen*/mehrendels med *Kobolt* förblandat.

3. *Magnesia* eller *Brunsteen* / är intet långo-
sedan aff *H:r Anthoni von Bon* opfunnen
widh *Lijweden*. Är nästan som en *Järnmalm*/
doch seetachtig och färgar Händerna på dem som
den handtera. Ju swartare / ju bättre. Duger för
Glasblåfware och *Krukomakare*.

4. *Asbestus* finnes i *Lappmarcken*/ och undertij-
den i *Sahlbergz* *Gruswa* in i sielfwe *Fölen* / ju
långspialkotare/ ju bättre. *Proftwet* är / at den al-
drig i någon *Eld* kan smältas eller förbrännas.
Derföre ock man der aff kan sådant *Papper* och *Lärft* be-
reda/ som aff *Elden* intet förtåres.

5. *Blyarz* finnes ibland/ och oreen/ som wäl
aff *Hatt* och *Krukomakare* kan brukas. Fanns
en tijdh widh *Fellströms* *Stranden* i myckenhet/
när *Beatalund* ; men nu mehra altsammans
uthwittrat *J. Kerholms* *Carelen* sånes wara en
temlig myckenheet.

6. *Kieß* är mångehanda/ *Gull* / *Silfwer* / *Kop-*
par / *Jer'n* / *Kieß* / den sidsa är hoos of den gemene-
ste / och synes fast allestädes. Den som minste
Metall hos sig hastwer och är reen/ kallas *Swaf-*
welkies / sådan som wid *Swastwelberget* i *Arberg* *Sohn*
när *Drebroo* i första ymnogheet brytes/ hwaraff destilleras
Swaf-

Swafwel/ och sedan uthlutas *Vitriol* och *Wun*/ af *Ro-*
sten som qwarblige giörs Rödfärga. Kopperachtig Kies
är of måst nyttig.

7. *Waturies* och *Mispicel* äro *Arsenicalis*
ste Kies/ hwijtachtige / och när man skrapar där i
eller rjstwer så luctar det starcka som Hwjtlof eller
Assa foetida. Finnes ymnogt i Norlanden och opp i Lapp-
marcken/ hwaraff sublimeras *Arsenicum*/ och med Swafwel-
slaggs tilläggelse/ giörs deraff *Arsenicum Citrinum* eller
Ryssegal.

8. *Gallmeya*/ som för *Mässingwårck* hos
of så mycket wäl behöfues / skönies i de gamla
Bergz Collegii Relationer wara en eller annan
gång funnen/ doch aldrig *continuerat*. Den henne
kunde opfinna/ skulle rjfeligen belönas. Den bä-
sta är golachtig/ som en gol *Kalcksteen*/ nästan af
samma Färg som ett stycke aff en *Hollandz Klin-*
cker eller *Tegelsten*/ och mycket tung. Hon finnes
ock brunachtig/ under tiden med någon *Blyglans*
förmängd.

9. *Marie-Tjs* och *Katte-Gull*/ sampt *Silt-*
werblände eller *Mica*, är en Anledning till rjfska-
re *Mineralier* eller *Metaller*/ särdeles der de i stor
ymnogheet synas/ derföre kunna sådana Rum wäl
uthmärckias. *Uthi Skärstad* *Sochn* i *Små-*
land långst öster uth i *Skogen* finnes en Art aff
en särdeles *Bergart* eller *Mica*, som plägar nå-
got godt betyda / kunna fördenksfull desom där i
någden boo/effterspana om någon *Kalck* eller *Mar-*
mor der finnes/ och des *Klyfter* med flit igenom
sökia.

10. *Spathen* hwijt *Steen*/ klar som *Quartz*
med den äthskillnaden/ at han sönder slagen/ smu-

lar sig i Rutor eller Färningar / springer i Elden
mehrendels sönder.

11. Blodsteen är en art af röd Färn-Malm/
måstedeels med långe strimor / till Väskedom gans
ska nyttig. Ett Prof af en Wärmelandz Blods
steen är mig giftwen/af Herr Bergmästaren Jonas
Snack, som wäl kan passera.

12. Cobolt är en giftig Bergart / hwar af
Arsenicum sublimeras är mängehanda slags / och
kännes bäst igen af den swära Luchten / och att
Slugor och Rattor döo der af / duger till Saffer
och blå Stärkelse.

13. *Auripigment* eller *Operment* är en Bergart
som Målare bruka/ hög gol och med smatt Gull-
fiäll på hwar andra som Rattegull: är sörgiftig/
och har en stark Lucht när man det ristwer.

14. *Crysocholla*, Berg-grön eller Bergblå.
Aff det föra har man ett slag funnet när Caporie i In-
germanland / och derföre kallat Capurie-grön: Doch är
den mycket bleek och gemeen aff Färgan. Nyligen haer
Hr E. Oehelius opwist Prof / så wäl aff det blå, som det
gröna/sundne wid Skila Kopparbruuk / som wäl kunna
angå.

15. Schörläro swarta Korn/större eller min-
dre/ måstedeels såsom små Bönor / heel tåte/ och
nästan som Granater / doch intet så rödlette: i Nor-
landen finnas de stora som Walnötter / och see
mycket lifte den rika F. nmaln/ som kallas Zien-
grauen. När man råkar det mindre/ fina och
tåta slaget/ kan det wäl löna sigh.

16. Dtalige många andra Bergarter gås för-
bij/ dem man i sådan forthet ey hinne upräckna/
såsom allehanda Blande, Wolfram/ Kupfer-
nickel/

nickel/ Wackensteen/ &c. Dersfore om man någon sällsam Bergart finner / till Form/ Färga/ Lucht/ eller at det i Eiden smälter/ etc. täcktes sådant optekna och tillkänna gifwa.

XII. Om Saltslag.

1. Salt är ett nödwändig ting : den det uppfinner / gör sitt Fädersland ganska stor Tienst. Det aff wårt Hafs-watn kokas är förswagt. Kallor äro tillförne opfundne ; men weet icke hwarfore nu förgätne. Därför Berg-salt har man för några år aff en händelse haft ett ligit Proff / men ännu råttä Orten icke återfunnit : så at om des möjlighet inter är at twisla / allenast man grannelligen efterletar. Sökes sådana ställen / som Boskapen gärna löpa till och slicka. Ehuruwäl de och så undertijden plåga finna sig widh Saltpetter Jord. Swijnen förrada måst Saltkällor/ järnwäl och annor Boskap/ i det de liggia der uti/ eller gå is genom / fastnar Saltet och krämper sig på theras Häår och Börstor. Sändes öfwer Prof af sådant Watn en Kanna/ meer eller mindre.

2. Saltpetter-Jord finnes något hwarstades ; doch frågas hwar de bästa äro/der om Saltpetter stutare/ som sådan Jord med Tungan och med utlutande och krämning på en Kniff i Solen försökta/ weta bäst Besked.

3. Vittrill är antingen i Rieß / eller gediegen i Berget/ eller sätter sigh i Bergskrefwor aff Laket nederdrypandes/ blått/ grönt eller hwitt. Blått är det aldrabästa/ där näst blågrönt ; de öfrige äro icke heller tiil förkastandes. Vittrillen förräder gärna goda Kopparstref / och bör altså sådana rum wäl märckias.

Allun Malin finnes mycket i Skåne och Zempland / och heel gedieget i Lappmarken. Malmen är swart / som en Kistwer / och smakar sammandragande och Allunachtig på Tungan.

XIII. Om Sulphuriske Arter och Swafwellslag.

1. Swafwel finnes undertijden heel klart och genomskijnligt / hwaraf iag ett Proff bekommit. Är fuller temlig rar; Doch den som formerar och sätter sig i sina Kalckberg / luttra sig gemenliga således / dragandes Kalcken den öfrige Drenligheet till sig. Den sådant finner / skall få godh skäl darsöre.

2. Om Swafwelkieß är tillsörenne mäldt. Den bästa är / som brytes renast / uthan Berg eller Metall. Item den som storögd är / grofgrönig eller kornig / som Färningar / Bällar eller andra Figurer.

3. Bernsteen är ock undertijden funnen / såsom wid Birecköden wid Mälaren / så och undertijden wid Hafssteanden / i Liffland uthi Sanddynerna wid gamla Dünemünde Skantz / och wid Sidstrandén när Curiska Grängen. Är gemenligen

4 slag; den hwijsa är den bästa och raraste / den gola och klara / den bruna / svartbruna och grofwa som elliest kallas Schluck / och tienlig till at destillera Ollia utaf. Vti Cassar Collegio har H. v. Inspektoren Gunno Euresius inlagt en uthförlig Relation om en Bernsteens Grufwa funnen uti Furstendömet Rügen / widh Neberobs by / på Usedom's ö / under Amptet Pudagla / uthwed stranden aff den stora friska Sion / som wäl wärd är at genomläsas.

4. Steenkohl är intet swårt at igenkänna / brytes

brytes wid Helsingborg / och är ingen twifvel af den ock måste flerestädz finnas. Anledning haer man där till när Allunbruket eller längre fring / såsom ock i Gempteland : Ly där Skifwer och Allun är / der plågar ock icke heller gemenligens Steenkohl wara långt borta. Den som meer af det slaget yppar / har sin Hittelöön åhrligen förs tiänt.

5 Bitumen Jerdbeck / Aigd / och andra slags swarta och feta Beckarter. Ehuruwäl man ringa Förhoppning haft att finna något sådant / för wissa Orsaker skull ; Doch lijkwäl haer Herz Erich Odhelms nyligen ett Proff där aff opwiist / som gifwer Förhoppning / at man mehra släker / och mycket annat gott å den Tracten lærer i långa den öfwerkomma.

6 Petroleum eller Nefia är en Berg : Ollia / nästan som Oleum Theriaca, hwiitachtig / klar / bruun / grumlig / etc. Un är ett slags tiect som Siära / och kallas aff de gamle Malta, finnes en och annorstädes i Lyfland / där med de fina Hiul smörja. Den något sådant hitter / skall få en godh Wedergällning.

Såsom man nu förmodar / at hwar och en rätt sinnig Menniska den sin Öfwerheets Dienst / Såderneslandets Nyttå och sin egen Heder behiär tar / lærer finnas willig / i anledning af desse föregående Puncter / icke allenast at gifwa wid handen / hwad honom der aff kan wara kunnigt / utan ock at uppspana och efftersökia hwad som ännu kan wara fördoldt ; så har man dock at än ytermeh-

ra anfriska hwar och en uti ett så berömligt uppsåt/
en welat underlåta de Enfaldiga/som af en ogrun-
dad och säfång Rådhdoga icke allenast förtjiga/om
något på deras Ågor finnes/ utan ock andra som
sådant efterleta/eller kunna wara sinnade det dem
witterligt är at uppenbara/ hindra och afsträcka/
befruktandes om något komme i Daggluset/skulle
dem på deras Ågor något Intrång/Beswår/Zun-
ga eller Oroo tillskyndas / här med wälmeent at
underrätta/det förutan at sådana obetänckte Mens-
nistior handla emot den Plich: som de sin Of-
werhet skyldige äro / och emot den allmänne Chris-
telige Kärleken / så hindra de ock sin egen Lycka/
Wälmågo och Förkofring : warandes så genom
sielwra Bergzordningarna/ som åtskillige tijd efter
annan utgångne Kongl. Placater uthtröckeligen
förordnat/at ingen/på hwilkens ågor någre Mine-
raliske Streek eller Grufwor yppas/ skall till sin E-
gendom ofredas/ utan twert om der han icke sielff
will deruti wara delachtig/ kan honom någon deel
aff dem som der på sina Medel wäga willja/ frij
hållas/eller någon åhrlig Penning tilläggias; utan
ock tillwärer den samma en stor Nährung: de ödes
Orter och oduglige Willmarck blifwra därigenom
bebodde och upfylt: Städer och Sochner/ Gudz
Huus och Kyrckior / der tillförende allenast Will-
diuren hade sitt Tilhåld/uprättade och bygde/ som
så gånble som nya Kopparberget / Helleforsen/
Garpenberg och andra Orter nogsampt bewittna.
Hoo wille då icke gärna hafwa den åhran/at wara
ra Uphoff till en så härlig Ting ? Hoo skulle icke
pā

på sådant sätt wela förwerfwa sigh ett så Bes
römmeligt Namn / at gärna uppenbara dhe
Gäfwor som GUD till Menniskians allgemena
Nyttia i Jorden hafwer förborgat / när han dem
warse blifwer / och tjäna det allmänna bästa / när
han det kan giöra / icke allenast uthan sin skada / u
than och medh sin egen Nyttia och Gagn. Skul
le någon wara så Fäkunnig at meer ställa Troo
till ett löst Laal och säfång fattat Inbillning / än
till Kongl. Macater och Förordningar?

Der näst och medan esmöffkast händer at os
förfarne Personer sigh i Kongl. Bergs: Collegio
infinna medh ringe och odugelige Malm-arter/
hållandes det för godt som bläncker i Ögonen :
Jordeniskull är rådeligast / at de i sådant fall an
giffwa sig hos Bergmästaren i Orten / eller i des
frånwaro / hos Kyrckioherden / eller Befallningss
mänen / lemnandes der sådane Malmstenar / som se
dan med Lägenhet kunna till Kongl. Bergs: Colles
gium öfwerfändas / notificerandes Finarens namn /
wilkor och boställe / på det den samma må medh en
skälilig Gåfwa ihugkommas / och intet förorsakas med
swår bekostnadt och tidspillan giöra en lång och
till äfwentyrs säfång Resa.

Detta är attsä den första Delen / nemlig / Regnum Mine
rale : I Längden föllier Continuationen af Frågorne/
angående Regnum Vegetabile och Animale , så frampe
man hos en eller annan spør någon Lust och willighet /
och så snart som man på desse ursände Puncter
kan någon Underrättelse inhämta.

Kort Memorial.

DEt är kunnigt at en Anledning til
åthskillige Malm och Bergar-
ters / Mineraliers / Stenars /
och Jordeslags / samt flere sell-
samme tings efterspöriande /
är af Kongl. Bergs Collegio öfver hela Sweris-
ges Rike och des vnderliggiande Provincier wor-
den icke längesedan fringsändt til allehanda Ständzs
personer. Men såsom de fläste hafwa lemnat detta
beswarat / serdeles det Wyrdiga Prästerskapet; der
lijkwäl detta allenast til almänna nyttans befordran
de är ansedt: Ältså blifwer detta Memorial i ställe
för Anledningen åter å nyo / allena til det Wyrdis-
ga Prästerskapet öfwersändt; medh slijtwänlig be-
gäran och säker förmodan / at de som härtil ännu
intet äro inkomne / behagade desse fölliande Pua-
ter, så mycket dem witterligt är / beswara:
Dwäremot deras Namn till en hederlig och ewär-
delig Aminnelse vthi den allaredan begynte beswa-
ade och förklarade anledningens Conti-
uation skola blifwa inryckte.

Frågorna äro allenast dese.

I. S.

1. Frågan. Hvad för wain i denna Sochnen är?
n helsöfamt eller ey? om bleckachtigt/suurt/eller utaf
ågon annan bestaffenhet än den gemena? 2. Om
er äro sörgiftiga wain för bostap och Menniskior?

II

3. Om

3. om sährs eller hungerkällor / och de som något serdeles genom deras flödande betnda? 4. Eller ock de som der medh någon ändring af wäderleken beboda.

§. II.

1. Fråg: Om der i Sochnen äro höga berg / och hwad der märckwärdigt? 2. Om man för- märckt / at der i Sochnen någon plak medh tiden sigh skulle hafwa förändrat? så at berg och backar kommit / der förr inge warit; eller ock något haer fänckt sigh til dalar / dereft tilförene högt warit? 2. Eller om marcken sigh någoråd; medh tiden fänck eller uphögt? som mångensstädes uthom land; är stedt.

§. III.

1. Fr. Hwad slags mylla måstedeles der i Sochnen finnes / til Moo / Swartmylla / hwiit / gohl eller Rödmylla / Jäckjord / fruchtsam eller ofruchtsam? 2. Hwad förslags leer? blå / brun / grön / swart / terningachtigt / Moo leer / Leer som skiffwe och rändetahls formerade äro? som wid Awestad fins? 3. Eldfast leer som wid scindie essian intet smelter ehuru man blåß der wid? är mycket nyttigt / och skal wäl betala upfinnaren 4: Leer som är fint som talg / och ingen sand deruthi / när man det tuggar 5. Rödsachtigt leer eller Bolus, som i dalarna widh sljpsstens grufwor finnes? 6. bleke eller kalck Leer / som mångestäd; i kiär / eller elliest i marcken finnes: 7. Jord som man kan färga medh; hwiit / liuskohl / röd / brun / blå / grön? 8. Om der i Sochnen äre stora kiär? och om man der någon serdeles Jord
eller

eller annat märckwärdigt finnes. In Summa, om deti
Sochnen finnes någon slags Mull/ Jord eller Leer /
som är af en annan bestaffenhet än den gemena?

S. IV.

1. Fr. Om stenar sigh yppat / större eller mindre/
derest tilförene inga warit? 2. När der i Sochnen
bytes stenar / om der något serdeles heterogeneum
finnes uthi eller något annat slag/ det sielfwa sienen in-
tet likt är? 3. Om der i Sochnen finnes kalksteen? af
hwadslag/ hwad färga? 4. Hwad för slags sand?
om fin eller grof? hwad färga? hwijt/ gohl / röd/
brun? den bästa är hwijt uthan mullachtighet.
5. Swart sandi Sidar och Floder. In Summa,
hwad för serdeles och ogemeen art af sand der i
Sochnen finnes.

S. V.

1. Fr. Hwad slags Steen der i Sochnen finnes? hwad
för berg / sandsteen / telgsteen / och huru de samma äro be-
stafade? fina eller grofwa / swarta/ grå eller hwita? ic.
2. Slippenar / hwar de finnes? hwar / antingen grå
eller grofwa? 3. Om der i Sochnen finnes Eldsfäse
stenar / som intet spricka i elden? 4. Om telgsteen?
ibland dem ett slag / som man kan skära och skafwa som
krijta? 5. Marmor / hwad färga / och huru hård? bru-
kas ofta til kallbrännande af dem som den intet kånna.
6. Frågas af gamla män i Sochnen om de hafwa märck-
när man stenar och klapur uthur åkren plåckar / at de
medh tiden återkomma? 7. Om de finna at klapur
något skal hielpa til åkrens fruchtsamhet? 8. Stenar
som see uth som horn eller hästboswar? 9. Om der fin-
nes Öhrsteen? huru den bytes eller gråfwes / och i hwad
slags berg de finnas? om i kalkberg / gråberg / eller i å-
krar? 10. Om der finnes stenar / som hafwa lijckelse
til något ting / eller af serdeles Figur? såsom sneckar/
bollar/

bozar / Pantiga ic. 11. Om man her i Sochnen haer
iunnit några stenar i hästar/ boskap / swijn eller andra diur?

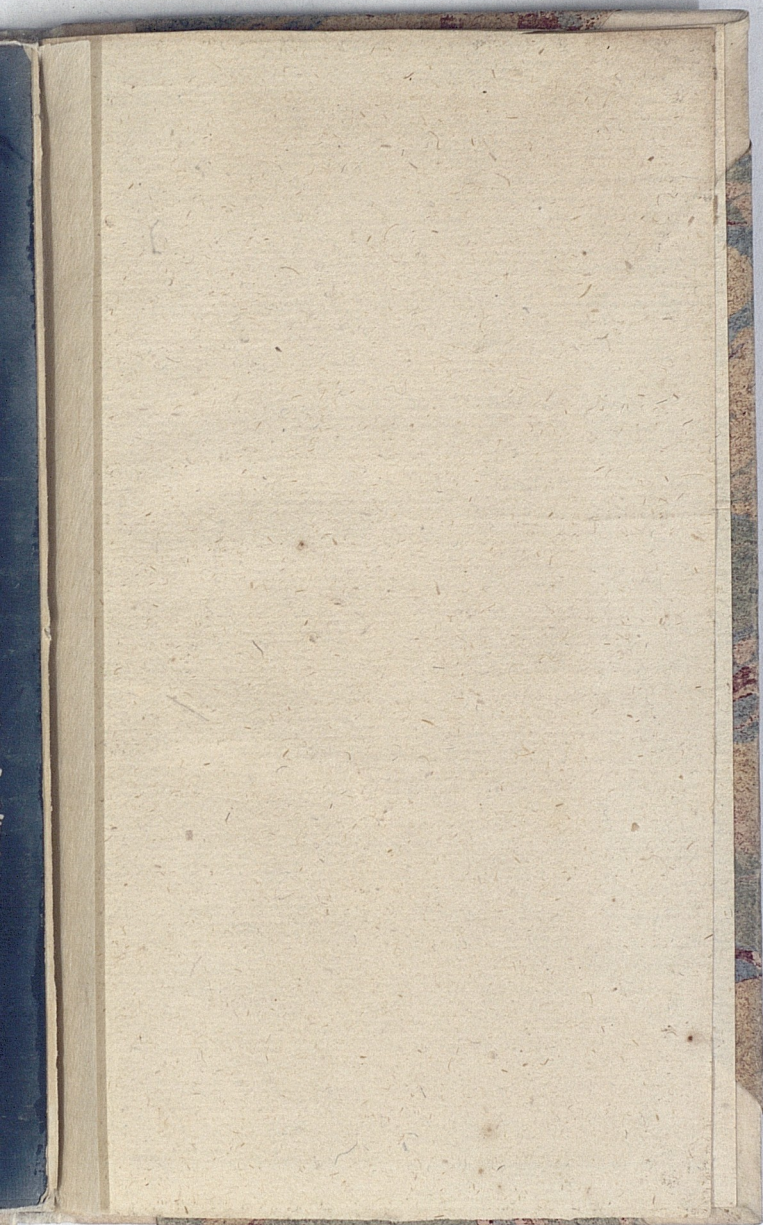
§. VI.

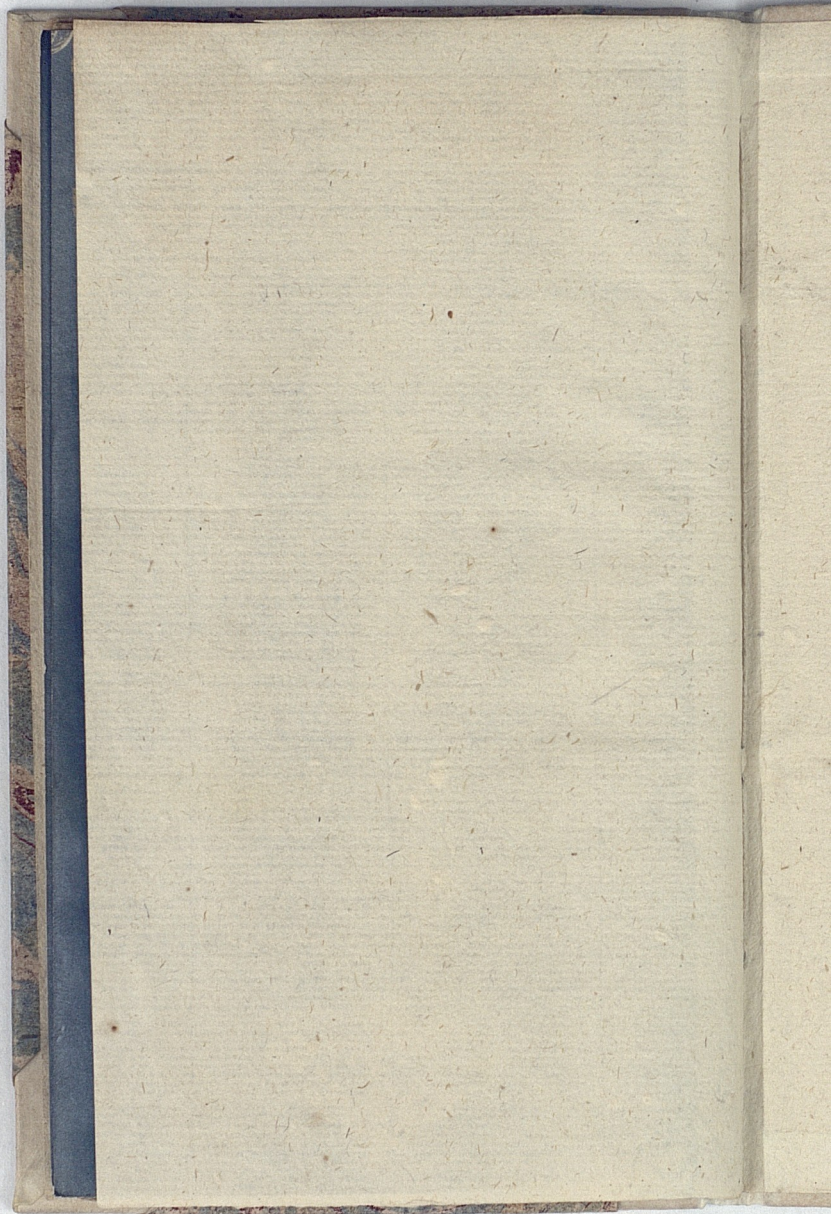
1. Fr: Om der i Sochnen finnes Myrjern? huru de
det smälta? 2. Om der elliest andra malm och berg-
arter finnes? 3. Om någorstädes i jorden / berg / eller
något i låre finnes / som tager eld til sig / eller och när
man det på eiden lägger / brinner medh yppen låga?
4. Om der i Sochnen är någon sjuknelse til Salt / Sal-
petter Bicretill eller annat sådant?

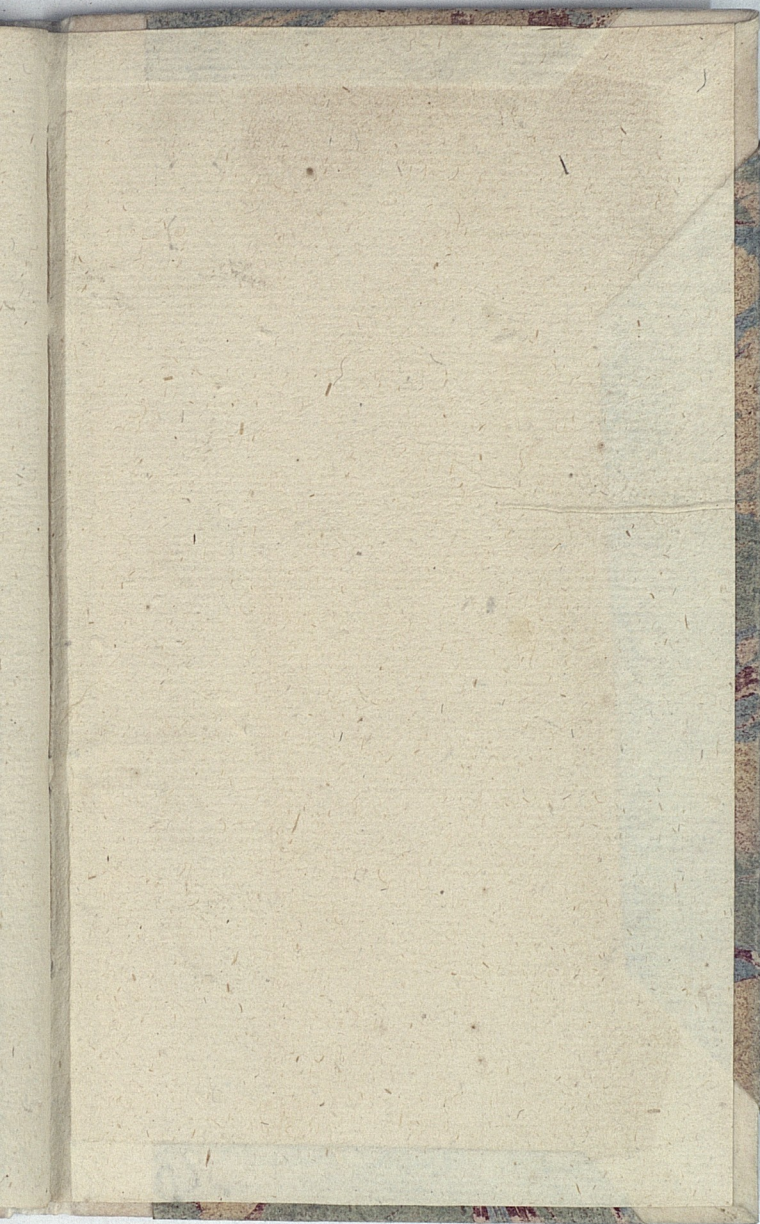
NB. Uthi en Summa, hwad elliest sällsynt kan
anträffas / blifwer ästwen wäl i acht tagit / fast
än det här icke skulle så ypnämnas.

Såsom förmodeligen ingen Sochn är / dernthi icke nå-
got swarmärdigt finnes på desse Frågor: så förmodar
man / at det wyrdige P. esterskapet för den derunder
Verferande almånna uyttan skull / hwar och en för sin
Person behagade swara derpå / ehuru lijtet det änu då
måtte wa a; allenast omständigheterna blifwa tydeligen
uthafte / och så mycket möveligt är / medh egen erfaren-
het / och icke grundade på andras osäkre berättelser. Kun-
nandes de Herrar Pastores / sedan de först det de sielfwa
jämte sina Communitros, och sedan i Sochneslugan af
de bestedeligaste uthaf allmogen underättade äro / uyted-
nat hafwa / sina relationer til de Hrr. Praepostros sända /
och desse återigen til Hans Högwyrdighet Herr Wt-
skopen i Silfriet / som det sedan til Kongl. Bergs-
Collegium behagade öfwer sända.

www.books2ebooks.eu